

INNAVATSION YONDASHUVLAR ASOSIDA MUSIQIY TINGLASH KOMPITENSIYASINI SHAKLLANTIRISH

Shaxobiddinova Aziza Shavkatjon qizi

Andijon Davlat Pedagogika instituti

Annotatsiya. Ushbu maqolada hozirgi zamon talablariga mos ravishda innavatsion texnologiyalaridan foydalangan holda, musiqaga nisbatan mustaqil estetik munosabat bildira olish qobiliyatini rivojlantirishda e'tiborga loyiq jihatlar keng tasvirlab berilgan. Musiqa ta'limi jarayonida **musiqa tinglash kompetensiyasining mazmuni, tarkibiy tuzilishi va shakllanish mexanizmlari** ilmiy-nazariy jihatdan yoritilgan. Kompetensiyaning psixologik asoslari sifatida musiqiy idrok, eshituv xotirasi, emotsional rezonans va assotsiativ fikrlash jarayonlarining o'zaro bog'liqligi tahlil qilinadi. Pedagogik asoslarda esa musiqani tinglashning estetik tarbiya, badiiy tafakkur va madaniy kompetensiyani rivojlantirishdagi o'rni ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: Innovatsion texnologiya, ko'nikma, axborot, kompetensiya, estetik munosabat, emotsional faoliyat, idrok, psixologik asos, rezonans, assotsiativ fikrlash.

Аннотация. В данной статье подробно описаны аспекты, заслуживающие внимания при развитии способности выражать самостоятельное эстетическое отношение к музыке с использованием инновационных технологий, соответствующих современным требованиям. В процессе музыкального образования научно-теоретически раскрыты содержание, структурные компоненты и механизмы формирования компетенции музыкального слушания. В качестве психологических основ компетенции анализируется взаимосвязь процессов музыкального восприятия, слуховой памяти, эмоционального резонанса и ассоциативного мышления. В педагогических основах показана роль музыкального слушания в развитии эстетического воспитания, художественного мышления и культурной компетентности.

Ключевые слова. Инновационная технология, навык, информация, компетенция, эстетическое отношение, эмоциональная деятельность, восприятие, психологическая основа, резонанс, ассоциативное мышление.

Abstract. This article provides an extensive description of the key aspects that deserve attention when developing the ability to express an independent aesthetic attitude toward music through the use of innovative technologies that meet modern requirements. Within the process of music education, the content, structural components, and mechanisms of forming music-listening competence are presented from a scientific and theoretical perspective. The psychological foundations of this competence include an analysis of the interrelation between musical perception, auditory memory, emotional resonance, and associative thinking. The pedagogical foundations highlight the role of music listening in the development of aesthetic education, artistic thinking, and cultural competence.

Keywords. Innovative technology, skill, information, competence, aesthetic attitude, emotional activity, perception, psychological basis, resonance, associative thinking.

Kirish. Zamonaviy ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalarga, ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarga talab ortib bormoqda. O'quv jarayonida pedagogik texnologiyalardan foydalanish ta'lim tizimining sifatini yaxshilash, o'quvchilar bilimini kengaytirish, dunyoqarashini chuqurlashtirish, ko'nikma va qobiliyatlarni yaxshilashga yordam beradi. Innovatsion, pedagogik va axborot texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarni bilimlarini kengaytirishga, bilim olishga qiziqishni oshirishga ishtiyoqni kuchaytiradi, darslarni tahlil qilish va xulosalar chiqarishga imkon beradi.

Musiqiy ta'limda yangicha yondashuvlar asosida, musiqiy tinglash kompetensiyasini shakllantirish ham mutlaqo boshqacha, eng samarali pedagogik texnologiyalardan foydalanishni talab qiladi. Sababi musiqa tinglashdagi kompetensiya shaxsning musiqiy asarlarni ongli ravishda idrok etish, ularning badiiy-estetik mazmunini tushunish, musiqiy obrazlarni talqin qilish hamda eshitilgan musiqaga nisbatan mustaqil estetik munosabat

bildira olish qobiliyati hisoblanadi. Ushbu kompetensiya musiqiy idrokni, emotsional-intellektual faoliyatni hamda estetik didni integratsiyalashgan holda shakllantiradi.

Asosiy qism. Innovatsion texnologiyalar, zamonaviy pedagogik metodlar va faol ta'lim yondashuvlari musiqiy tinglash kompetensiyalarini shakllantirishda yuqori samara beradi. Bu nafaqat musiqiy savodxonlikni oshiradi, balki o'quvchilarning estetik didini, emotsional intellektini, madaniy ongini va ijodiy fikrlashini rivojlantiradi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida musiqiy kompetensiyalarni rivojlantirish, xususan musiqiy tinglash kompetensiyasini shakllantirish o'quvchining estetik idroki, kognitiv faoliyati va emotsional tajribasini birgalikda rivojlantiruvchi jarayon hisoblanadi. Musiqa psixologiyasi bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar (Sloboda, 2005; Hallam, 2010) musiqani ongli tinglash jarayonida idrok, eslab qolish, emotsional javob, ritmik sezgi va tembr farqlash kabi murakkab kognitiv jarayonlar faol ishlashini ta'kidlaydi. Shu sababli musiqiy tinglashni faqat passiv idrok jarayoni sifatida emas, balki faol anglash, tahlil qilish va baholashga asoslangan kompetensiya sifatida shakllantirish dolzarb vazifaga aylangan.

Musiqiy tinglash kompetensiyasi musiqaning badiiy mazmunini, kompozitsion tuzilishini, ritm va garmoniya qatlamlarini, obraz va kayfiyatini idrok etish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Kodaly, Orff va Dalkroze metodik maktablarida musiqani tinglash musiqiy savodxonlikning asosiy bo'g'ini sifatida talqin etiladi. Bunda asosiy g'oya — musiqani faqat eshitish emas, balki uni ongli ravishda “tushunish”dir. Zamonaviy neyropsixologiya esa musiqani tinglash jarayonining miya faoliyatiga ta'sirini, idrokning ko'pkanalli (multisensor) xususiyatlarini ilmiy tasdiqlab bermoqda.

Shu bilan birga, musiqiy tinglash kompetensiyasini shakllantirishda innovatsion yondashuvlar tobora muhim o'rin egallamoqda. Raqamli texnologiyalarning ta'limga jadal kirib kelishi musiqani tinglash jarayonini yangi darajaga ko'tarmoqda. Masalan, Chrome Music Lab, MuseScore, Flat.io kabi interaktiv platformalar musiqiy ritm va garmoniya tuzilmasini vizual ko'rsatish orqali o'quvchining idrok qilish jarayonini sezilarli yengillashtiradi. Mayerning multimedia o'qitish nazariyasi ko'rsatishicha, tovush, tasvir va harakat bir vaqtning o'zida qo'llanganda eslab qolish darajasi 30–40% ga oshadi. Bu esa musiqiy tinglash jarayonida audiovizual yondashuvning o'quv samaradorligini sezilarli oshirishi mumkinligini anglatadi.

AR/VR texnologiyalarining ta'limga kirib kelishi musiqani tinglash tajribasini yanada boyitib, o'quvchini virtual orkestr ichida turib tinglash imkoniyatini yaratadi. Bunday immersiv tajribalar o'quvchilarda tembr farqlash, asboblarning pozitsiyasini idrok etish va musiqa oqimini tushunish kabi kompetensiyalarni mustahkamlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, virtual muhit asosidagi musiqiy idrok tajribasi emotsional jalb etuvchanlikni ham kuchaytiradi.

Pedagogik innovatsion metodlarning qo'llanishi ham musiqiy tinglash kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim omil sanaladi. STEAM yondashuvi asosida o'quvchilar ritmni matematik modellashtiradi, tovush to'lqinlarini fizik jihatdan o'rganadi, garmoniya va chastotalarni grafik shaklda tahlil qiladi. Klaster, Venn diagrammalari, aqliy hujum kabi metodlar musiqiy asarlar o'rtasidagi kompozitsion farqlarni anglashga yordam beradi. Loyihaviy ta'lim esa o'quvchilarni mustaqil izlanish, musiqiy merosni o'rganish va tinglangan asarlar asosida tahlil hamda prezentatsiyalar tayyorlashga undaydi.

Faol ta'lim usullaridan biri bo'lgan "Tingla – taqqosla – tahlil qil" texnikasi ikki musiqa asarini ritm, tembr, dinamika, kayfiyat, kompozitsiya nuqtayi nazaridan solishtirish orqali o'quvchining analitik tafakkurini rivojlantiradi. Emotsional xarita texnikasi tinglangan musiqa davomida o'zgarib turadigan his-tuyg'ularni grafik tasvirlash orqali o'quvchining emotsional idrokini oshiradi va musiqiy refleksiyaning chuqurlashtiradi.

Innovatsion yondashuvlar qo'llanilganda erishiladigan natijalar ilmiy tadqiqotlar bilan tasdiqlangan. Hallamning 2010-yildagi keng qamrovli tadqiqoti musiqani ongli tinglash orqali o'quvchilarda kognitiv faollik, yaratijilik, emotsional barqarorlik va motivatsiya sezilarli darajada oshishini ko'rsatadi. Juslin o'z izlanishlarida musiqani idrok etish jarayonida emotsional mexanizmlar, kayfiyat o'zgarishi va musiqiy ramzlarning psixologik ta'sirini chuqur tahlil qilgan. Shular asosida aytish mumkinki, innovatsion texnologiyalar bilan boyitilgan musiqiy tinglash jarayoni — o'quvchining nafaqat musiqiy savodini, balki estetik didi, madaniy tafakkuri va ijodiy dunyoqarashini shakllantiradi.

Umuman olganda, innovatsion yondashuvlar asosida musiqiy tinglash kompetensiyalarini shakllantirish — musiqiy ta'limning zamonaviy paradigmasi bo'lib, u o'quvchini aktiv idrok qiluvchi, tahlilchi va madaniy ongli shaxs sifatida shakllantirishni maqsad qiladi. Raqamli, interaktiv, audiovizual va pedagogik yangiliklarning kompleks

qo‘llanishi musiqiy tinglash ko‘nikmalarining sifatini sezilarli oshiradi, ta’lim jarayonini esa zamonaviy talablarga moslashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Hallam, S. (2010).** *The Power of Music: Its Impact on the Intellectual, Social and Personal Development of Children and Young People.* London: Institute of Education.
2. **Sloboda, J. A. (2005).** *Exploring the Musical Mind: Cognition, Emotion, Ability, Function.* Oxford University Press.
3. **Kodály, Z. (1974).** *Selected Writings of Zoltán Kodály.* London: Boosey & Hawkes.
4. **Orff, C. (1978).** *The Orff Schulwerk: Music for Children.* New York: Schott Music.
5. **Juslin, P. N., & Västfjäll, D. (2008).** Emotional responses to music: The need to consider underlying mechanisms. *Behavioral and Brain Sciences*, 31(5), 559–575.
6. **Juslin, P. N. (2013).** *Musical Emotions Explained: Unlocking the Secrets of Musical Affect.* Oxford University Press.
7. **Mayer, R. E. (2008).** *Multimedia Learning.* Cambridge University Press.